

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СПОРТУ В ЯПОНІ НАПРИКІНЦІ XIX – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XX ст.

Тимошенко Юрій

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Аннотація

Исследован малоизвестный в отечественной науке пласт знаний о развитии спорта и физического воспитания в Японии после реставрации императорской власти. Обращается внимание на активное внедрение правительством новых видов спорта и их активная популяризация среди населения страны, место учебных заведений в культивации мировых спортивных практик. Акцентировано внимание на мощной финансовой и политической поддержке государством этого процесса. Неудивительно, что к началу 1930-х годов существовало более 40 различных федераций, иногда две-три из них руководили одним видом спорта. Замечено, что среди прочих чрезвычайной популярностью пользовались национальные виды спорта, такие, как фехтование, стрельба из лука, национальные единоборства. Традиционный японский спорт пустил глубокие корни во всех слоях общества и этим частично можем объяснить, почему страна так быстро усвоила новые виды двигательной активности, с которыми ее познакомили европейцы.

Ключевые слова: спорт, физическое воспитание, ассоциация, атлеты.

Annotation

The almost unknown in Ukrainian science field of knowledge about sports and physical education in Japan after the restoration of imperial power is researched. Attention is paid to the active introduction of new sports by the government and their rapid popularization among the population and place of schools in cultivation of world sports practices. It is stressed on the strong financial and political support of the process by government. No wonder that at the beginning of 1930 there were over 40 different federations, sometimes several of them led one sport art. Noted that among other species, extraordinary popular were national sports, such as fencing, archery, martial arts. Traditional Japanese sports cast deep roots in all social strata and this may partly explain why the country so quickly learned the types of physical activity, which it was taught by Europeans.

Keywords: sport, physical education, association, athletes.

Постановка проблеми. Японія знаходиться в іншій частині нашої півкулі, має досить специфічну культуру (що асоціюється у переважній більшості співвітчизників із екзотичною), кардинально іншу систему письма й алфавіт – усе це суттєво звужує можливість отримання інформації про неї. Тож не дивно, що у доступній літературі інформація про розвиток фізичної культури і спорту в цій країні, по-перше, обмежується повідомленнями про культивування традиційних видів, які виступають радше філософсько-оздоровчими практиками, аніж спортом. По-друге, статистичними викладками результатів виступів японських спортсменів/команд на міжнародних турнірах. У запропонованій розвідці з'ясовується історія появи і розвитку європейського спорту на Японських островах наприкінці XIX – першій третині XXст. Під поняттям «європейський» у статті виступає спорт у його класичному розумінні (навіть тоді, коли мова йтиме про бейсбол), на протигагу національним видам рухової активності, як-от: японська стрільба з лука, фехтування на мечях (надзвичайно поширені у досліджуваний період і культивовані в навчальних закладах, про що далі), айкідо, дзюдо тощо.

Мета дослідження – розкрити особливості становлення і розвитку спорту в Японії.

Об'єктом дослідження є розвиток спорту на Японських островах.

Предметом – інституціалізація спортивної сфери Японії наприкінці XIX – першій третині XX ст.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу наукової літератури та джерел; системного та порівняльного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації з історії розвитку спорту в Японії нині в Україні відсутні, й запропонована стаття частково заповнює цю лаку. Водночас є поодинокі дослідження, присвячені аналізу японської культури, в контексті якої згадуються фізична культура і спорт. Зокрема, в роботі Бондарь А.І. «Все о Японии» описується історія появи на островах гольфу та бейсболу. Власне вказаною роботою і вичерпується українська історіографія вказаного питання. Схожа ситуація склалася і на теренах колишнього СРСР із тією відмінністю, що там присутній значний масив літератури, присвячений історії розвитку традиційних японських видів єдиноборств, як то дзюдо, карате, айкідо тощо, переважно залишаючи поза увагою «європейські» види спорту.

Результати дослідження та їх обговорення. В 1858 р. останній сьогун роду Токугава передав владу імператору Кіндзіотенно, що стало кроком на шляху до зміни кількості політичної історії країни. Однак кардинальні зрушення у цій сфері прийнято пов'язувати із наступним імператором – Мацухіто, який зійшов на престол у 1868 р. Зверну увагу, на те що в японській традиції усталився підхід, за яким зі вступом на престол нового імператора у країні починається нове літочислення. Найдавнішим предком

правлячого імператорського дому визнають Дзиму, який посів престол 600 р. до н.е. Цей рік і вважається першим роком японського календаря. Аби при цьому не згадувати щораз ім'я імператора, яке є священним, кожному періоду правління дається якась поетична чи просто красива назва. Правління Мацухіто отримало назву Мейдзі – «яскравий/сйливий спокій». Тобто 1868 р. є першим роком Мейдзі, або ж 2528 роком від моменту вступу на престол імператора Дзиму.

Із січня 1868 р. в імператорському палаці в Кіото один із придворних, Івакура Томомі, виголосив маніфест про реставрацію імператорського правління, скасування інституту сьогунату і запровадження натомість нового уряду. Власне цей акт і наступні за ним реформи й отримали в Японії назву Мейдзіісін – «оновлення років Мейдзі». Аби наголосити на поверненні повноти влади імператорові, у науковій літературі до цих подій застосовують ще термін «Реставрація». Щоб акцентувати на незворотності змін і остаточному розриві з попередньою політичною системою, у березні 1869 р. імператорська сім'я переїздить у нову столицю – Токіо («Східна столиця»): таку назву у липні 1868 р. отримало давнє місто Едо. В 1871 р. розпочалися радикальні зрушення в житті японського суспільства, що отримали назву буммейкайка – «освічена цивілізація» [1, с.19], дослідження яких залишу іншим науковцям, натомість, зупинюся на розвитку саме фізичної культури та спорту в означений період.

У 1871 р. створено Міністерство народної освіти, яке взяло під свій контроль запровадження загальної початкової освіти в країні. Від того часу всіх батьків зобов'язали віддавати дітей віком від 6 до 14 років до школи. Звільнялися від обов'язкового навчання діти найбідніших сімей, які не могли вносити плату за нього, а

також хворі, стан яких не дозволяв бути присутнім на заняттях. Відразу зауважу, що реформи в освітній царині були масштабними й тривалими, і не обмежилися періодом Мейдзі, продовжившись у наступний період Тайсьо (1912-1926 рр.).

Система освіти була досить складною, як на мене. Початкова школа (першого ступеня) мала два рівні: нижчий і вищий. Ще в 1869 р., до створення Міністерства освіти, спеціальним законом у школах цих рівнів запроваджено уроки гімнастики. Середня школа також була двоступеневою. На нижчу ступінь приймали дітей 12 років, які могли подати свідоцтво про закінчення другого курсу вищої початкової школи. Підлітки, які не мали атестату (скажімо, навчалися вдома), вступали після складання іспитів. Навчання на цьому рівні також платне і тривало 5 років, до яких додавався 1 додатковий клас для тих, хто далі не планував навчатися. Навчальний тиждень становив 28-31 годину. Випускники середньої школи могли вступати на нижчі посади в цивільній адміністрації або до військових шкіл.

Натомість більшість випускників складали вступні іспити до вищих середніх шкіл. Їх було лише 8 на країну. Навчання там тривало 3-4 роки. Молодь, яка успішно закінчила повний курс, отримувала право вступати без іспитів до університетів: у м. Токіо (відкрився у 1877 році), м. Кіото (1897), м. Сендай (1907 на о. Тохоку), м. Фукуока (1910, о. Кюсю), м. Саппоро (1919, о. Хоккайдо). Поряд із названими державними університетами, існували й приватні вищі навчальні заклади, найвідоміші з яких Кейодайгаку та Васеда (останній засновано в 1882 р.) [2, с.4].

Дисциплінованість і старанність у навчанні були під постійним контролем шкільної та місцевої адміністрації. Очевидець зауважує, що коли учень без по-

важкої причини впродовж п'яти днів не відвідував школу, вчитель повинен був вислати застереження батькам. У випадку, коли б воно не подіяло, він подавав рапорт мерові, який чи переконанням, чи погрозами змушував батьків відсилати дітей на навчання, водночас повідомляючи про такий випадок префекта (щось на зразок обласного керівника). Назагал, лише біля 90 днів на рік діти мали вільними від навчання [3, с.158]. Втім, результати не забарилися – коли в 1874 р. лише 1,7 млн. дітей відвідували школу, то в 1901р. таких було вже 4,6 млн., а на 1935 р. – понад 7 млн.

Звертаю увагу на той факт, що значний відсоток навчального навантаження в освітніх закладах відводився на фізичне виховання (!!). Місцеві школи усіх рівнів не мали єдиних програм чи підручників. Кожний навчальний заклад на власний розсуд складав освітні програми та підбирав необхідний навчальний матеріал. Складається враження, що основним завданням вчителів було прищепити любов до батьківщини, дати дітям моральне виховання, а також фізично розвинути і зміцнити їх організм. Скажімо, в навчальних програмах ординарних освітніх закладів географія, історія, малювання, співи були за вибором учнів, тоді як гімнастика – обов'язковою. Відтак, на 1935 р. програми шкіл усіх рівнів передбачали 3 години на тиждень фізичного виховання як для хлопчиків, так і для дівчаток. В університетах на нього відводилося 5 годин тижнево. Водночас, окрім уроків фізкультури, у школах обов'язковими були також заняття з плавання і японського фехтування. Додатково, на вибір учнів, культивували футбол, регбі, бейсбол, але заняття ними проходилися за бажанням і у вільний від навчання час [4, ар.9].

Дослідник повсякденного життя японців означеного періоду зауважує, що «На відміну від сво-

їх західних однолітків, японська молодь раніше ігнорувала заняття спортом. Селяни щоденно зміцнювали тіло, займаючись важкою працею, а юнаки-самураї захоплювалися верховою їздою, вправами з шаблею та луком – це залежало від того, якій школі бойових мистецтв надавав перевагу клан. Сумо в цей час вважалося швидше традицією, а не власне видом спорту... [...] Якщо щорічний звичай сходити на вершину Фудзі впродовж тривалого часу існував поміж чоловіків різного віку (жінки не допускалися на Фудзіяму), то він не був альпінізмом, а виконанням особливого ритуалу. Також і виступи, які влаштовували юнаки на подвір'ї святилища, під час яких вони піднімали величезне важке каміння, були ритуалом, покликаним з'ясувати чи прихильна до них камі. Як і більшість інших країн, в Японії фізична сила високо цінувалася не з точки зору естетики, але тому, що вважалося, що сильний чоловік користується особливою прихильністю богів. Тому до місцевих силачів ставилися як до людей, яким допомагають невидимі вищі сили.[...] Європейське розуміння спорту прийшло в Японію з Америки одночасно з поняттям про індивідуальні змагання. [...] За наказом Міністерства освіти з 1880 р. в інститутах у якості нової дисципліни запроваджувалася гра в теніс, а згодом, коли співробітники міністерства здійснили ознайомлюючу поїздку на Захід, з'явився необхідний інвентар і тренери з цього виду спорту. У 1884 р. було створено спеціальну інституцію, котра пропагувала гру в теніс у школах. В університетах, особливо токійських, набував популярності бейсбол (японці познайомилися з ним у 1872 р., а 1934 р. будуть сформовані перші професійні команди – Ю.Т.), і незабаром сформували студентську команду, яка в 1905 р. у товариському матчі зустрілася з американськими бейсболістами

зі Стенфордського університету. І хоча вона зазнала поразки, авторитет команди був високим. Вона привезла з-за кордону нові звичаї, пов'язані з культивацією цього виду спорту: оркестр на стадіоні, групи підтримки зі слоганами і носіння особливої форми. Студентки жіночих університетів із захопленням поставилися до нової гри, і незабаром Японія зарясніла школярками і студентками, які красувалися в кепках тієї команди, за яку вони вболівали[5, с.146-148].

Влада докладала максимум зусиль, щоб японці в очах іноземців виглядали цивілізованою нацією. Були заборонені старі звичаї, які здавалися європейцям варварськими: загальні громадські лазні, татуювання, продаж порнографічних книг і гравюр. Японська традиційна чоловіча зачіска тьоммаге – довге волосся, закручене в жмуток на маківці – здавалася іноземцям дивною і тому не підходила для громадян оновленої країни. Відтак, у 1871 р. вийшов наказ усім без винятку постригтися (сампацу рей). У 1873 р. – це зробив імператор, після чого $\frac{3}{4}$ чоловічого населення Токіо вчинили так само [1, с.24].

У дуже складній ситуації опинилися колишні самураї, кількість яких доходила до 400 тис. Це була єдина соціальна група, з якої бралися кадри шкільних учителів, армійських офіцерів, поліцейських, керівників промисловості, адміністративний персонал. Уряд був зацікавлений у тому, щоб залучити їх на свій бік. Нові реформи їх зачіпали найперше і викликали значне невдоволення. Їх образило зрівняння станів у правах, що позбавило самураїв виняткового права на захист вітчизни і пов'язаних із цим привілеїв. Вони насилу перенесли такі новації, як заборона традиційної зачіски тьоммаге і самурайського ритуального самогубства – харакірі. Коли ж у 1876 р. їм заборонили носити мечі, у низці випадків це викликало від-

криті виступи. Відтак, якщо початково реформи не зустріли серйозного спротиву, то від середини 1880-х років ситуація змінилася: бездумне наслідування західних зразків, нехтування власними традиціями викликали невдоволення по всій країні [1, с.28]. У такій ситуації вирішальне значення для об'єднання нації (стосовно прийняття непопулярних, почасти, реформ) мала успішна війна з Китаєм, а згодом і з Росією. Конфлікт із Китаєм не вимагав якихось надзусиль – надто не рівними були військові потенціали країн. Його значення було в об'єднанні нації в одне ціле, спільне переживання небезпеки (утім це, стосується і війни з Росією) і так само спільне почуття перемоги. Власне, обидва конфлікти засвідчили не так потужний патріотизм і відданість імператорові, як пробудження нової нації, в якій мілітарна складова займатиме важливе місце. Через це у суспільстві зростав запит на фізичний вишкіл молоді як у навчальних закладах, так і поза ними.

Від самого початку реформ вплив американської університетської системи був досить відчутним у японських вишах. Місцеві студенти, які навчалися в університетах США, познайомилися і перейняли методику тамтешніх тренерів і вже в 1878 р. імператорський університет у Токіо запрошує американця Георга Ліланда в якості наставника для підготовки інструкторів з легкої атлетики. За рік перші випускники роз'їхалися країною, знайомлячи громадян із новими видами спорту. Задля популяризації нових зразків рухової активності, в 1886 р. у країні організували перше легкоатлетичне свято, а в 1892 – перші регулярні змагання із бейсболу [4, ар.8], який став одним із найпопулярніших видів «неяпонського» спорту.

На міжнародній арені японські спортсмени заявили про себе на початку XX ст. В 1911 р. було

створено Японську асоціацію любителів спорту (ЯАЛС), яка разом із Національним олімпійським комітетом (заснований у 1912 р.) перебрали на себе представницькі функції за межами країни. Засновником і першим президентом ЯАЛС був відомий поступовець національного спорту, творець дзюдо Дзигоро Кано, який на той час уже був членом Міжнародного олімпійського комітету (від 1909 р.). Перші олімпійські старты – Ігри у Стокгольмі 1912 року – не стали чимось винятковим: двоє спортсменів взяли участь у змаганнях із бігу. І хоча перемоги здобути не вдалося, початок було покладено! Того таки року Японія започаткувала проведення Далекосхідних ігор, які в подальшому щодва роки збирали (окрім господарів) китайських, філіппінських та інших атлетів. Перші олімпійські золоті медалі японські спортсмени завоювали у 1928 р. в Амстердамі: М. Ода в потрібному стрибку й Ю. Цурута у плаванні брасом на 200 м. [6, с.407].

Зросло значення спорту на початку XX ст. досить чітко простежується на прикладі місцевих університетів. Їх організація багато в чому наслідує американські зразки, але їхній вплив на суспільство значно більший, оскільки відсоток японців – випускників вишів значно вищий, ніж в інших країнах. Майже всі особи, які мали повну середню освіту, прагнули вступити до університетів, а відтак долучалися до занять фізичним вихованням. Всі виші в новому столітті мали футбольне поле з біговими доріжками, тенісний корт і басейн. Тож не дивно, що на початок 1930-х років існувало понад 40 різноманітних федерацій, подекуди дві-три із них керували одним видом спорту. Таке різноманіття ускладнює чітку деталізацію системи фізкультурно-спортивних організацій Японії. Назагал, у 1931 р. усі федерації нараховували біля 6

млн членів, а їх сукупний річний бюджет перевищував мільйон ієн (ієна в ті роки за купівельною спроможністю, приблизно, рівнялася французькому франку).

У перші десятиліття XX ст. владою Японії усвідомлюється значення спортивних змагань для престижу країни у світі та для піднесення національної гордості – всередині. Не зважаючи на досить специфічне географічне становище, на острови постійно запрошуються іноземні команди та атлети: у ті роки по Японії здійснили турне регбійні команди Канади й Австралії, а також численні тихоокеанські професійні колективи з бейсболу; з певною періодичністю туди приїздили кращі легкоатлети Німеччини, США, Франції; провідні американські пловці. Стосовно ж олімпійської підготовки, то вона була не лише в зоні уваги громадськості, але й місцем докладання фінансової допомоги уряду.

Вище вказувалося, що на початок 1930-х років система організації фізичної культури та спорту була досить представницькою, а верховне керівництво здійснювалося міністром освіти. Наразі зупиню увагу на найвпливовіших та найчисельніших з поміж них, інформацію про які вдалося віднайти у зведеннях Міжнародного сектора Вищої ради фізкультури СРСР за 1935 р.:

1. Меїїджингу (Атлетична федерація), яка організувала японські першості по 18 видам спорту (по всіх олімпійським видам, а також стрільбі з лука, джиу-джитсу та боротьбі). Її бюджет у 1931 р. становив 66 437 ієн.

2. Любительська легкоатлетична асоціація Японії, щось на зразок місцевого олімпійського комітету. Вона керувала виключно 14 олімпійськими видами спорту. Їй доручали підготовку і формування команд на Олімпійські та Далекосхідні ігри. Бюджет – 147 тис. ієн.

3. Ніппон Рікуйто Генмей –

відповідала за розвиток легкої атлетики у регіонах країни. Мала 15 федеральних ліг. Бюджет – 87 700 ієн.

4. Японська футбольна асоціація, мала 9 районних ліг. Бюджет – 54 тис. ієн.

5. Волейбольна асоціація – 9 районних ліг. Бюджет – 25 тис. ієн.

6. Хокейна асоціація (хокей на траві) складалася з 4 районних ліг. Бюджет – 20 тис. ієн.

7. Японська асоціація регбі. Поділялася на підрозділи, які опікувалися розвитком гри у: а) навчальних закладах (школах й університетах); б) у клубах, які прямували до професіоналізму. Бюджет не відомий.

8. Баскетбольна асоціація, складалася із 46 регіональних ліг. Бюджет – 68 тис. ієн.

9. Асоціація плавання очолювала 21 районну лігу і контролювала роботу університетської федерації плавання. Бюджет – 170 тис. ієн [4, ар. 9 зв]. Зверну увагу, на те, що плавання, як вид спорту, почало культивуватися в Японії досить пізно – через брак басейнів. Однак в минулі роки, до Реставрації, самураї ставилися до нього досить поважно – в острівній країні не може бути інакше. Лише на початку ХХ ст., коли у навчальних закладах з'явилися команди плавців і цей вид спорту набув популярності, уряд увів плавання у шкільний розклад. Перший басейн збудували в 1907 р. у Токіо в рамках проведення виставки досягнень промисловості країни, яка проходила в парку Уєно [5, с.148]. До того плавали і влаштовували змагання в р. Суміда (Сумідагава), що протікала через місто. Тож не може не викликати поваги те, настільки швидка розбудова організаційної структури цього виду по всій країні.

10. Марафонська асоціація. Бюджет – 4000 ієн [4, ар.9зв]. Не зважаючи на досить скромну цифру бюджету, біг на великі дис-

танції на островах був (і залишається) досить поширеним і розвивався приватною ініціативою.

«Традиційно 2 і 3 січня (дата змінна) проводиться дводенна марафонська естафета «Екіден» (назва походить від давньої кур'єрської системи зв'язку; інакше – естафета листонош, які в стародавні часи бігом несли поштову сумку, передаючи її своєму наступнику кожні 5-10 кілометрів) між містами Токіо і Хаконе (туди і назад – 216,4 км, розділені на 10 етапів). Нині у дводенній естафеті беруть участь команди 15 найбільш відомих коледжів і вона є однією з найважливіших подій легкоатлетичного життя Японії.

Красивим словом «екіден» називаються також популярні змагання в естафетному бігу з шести етапів на марафонській дистанції 42 км 195 м. Спортсмени після завершення свого етапу передають стрічку наступному учаснику» [7].

11. Дан Ніппон Тайку то Кюґи (гімнастична асоціація) [4, ар. 9зв]. Цей вид спорту одним із перших «європейських» запровадили як навчальну дисципліну в школах і ця асоціація опікувалася її викладанням і культивуванням.

12. Любительська гімнастична асоціація об'єднувала 46 товариств. Бюджет – 74 тис. ієн.

13. Гімнастично-танцювальна асоціація, займалася популяризацією і розвитком ритмічних «європейських» танців. Японія була однією з перших країн, де танцювальне мистецтво почало культивуватися як один із видів спорту.

14. Схокен Кай, відповідала за популяризацію фізичного виховання поміж населення країни. Задля цього нею видавався щомісячний бюлетень. Бюджет – 125 тис. ієн.

Поряд із названими, існувала низка асоціацій, які в більшій чи меншій мірі регулювали діяльність/розвиток традиційної стрільби із лука. На мою думку,

це радше не вид спорту, а рухова активність, що зближує її учасника з минулим країни, такий собі прояв людиною своєї етнічності. Це спосіб стати японцем! І нині з її допомогою юнак чи дівчина залучається до традиції, підтримує тяглість японської культури. Стрільба із лука (поряд з іншими традиційними видами рухової активності) – важливий складник національної культури, який формує японця. Серед найвпливовіших асоціацій першої половини 1930-х років, що культивували традиційну стрільбу з лука, були:

15. Сенкіу Кай, яка сприяла розвитку стрільби із лука (національного виду спорту), складалася з 11 регіональних ліг.

16-17. Дай Ніппон Схакаку Кайі Ніппон Кнудо Кай також відповідали за культивування національної стрільби з лука. Друга, більш впливова і значна, нараховувала 46 регіональних ліг. Її бюджет становив 73 тис. ієн [4, ар.9зв].

В Японії мистецтво стрільби з лука зветься кюдо. Воно розвивалося цілком самостійно. Лук помітно відрізнявся від європейського своєю простотою, техніка володіння ним дещо інша, втім, головна відмінність – у філософських засадах дзен-буддизму. Сучасне кюдо сформувалося на підставі двох стилів: Огасавара-рю і Хекі-рю. Луки роблять із дерева або бамбука, стріли виготовляють із бамбука, наконечники залізні, на іншому кінці кріплять три пера. Стріляють укюдо на відстань від 28 до 60 м., залежно від величини мішені [8, с.319].

18. Бутокі Кай, головна організація, яка здійснювала керівництво традиційними видами спорту (національні єдиноборства, меч, стрільба з лука), об'єднувала 46 різних асоціацій. Бюджет становив 800 тис. франків [4, ар. 9 зв].

Після Реставрації європейська вогнепальна зброя витіснила самурайський меч з ужитку. Утім,

його широке застосування солдатами під час японсько-китайської війни 1895 р. повернуло зброї заслужену славу. Створене у тому таки році Товариство бойових чеснот Великої Японії популяризувало фехтування мечем серед молоді, а в 1920 р. змінило різні назви фехтувальних технік на «кендо». Цей рік вважається офіційним роком народження цього бойового мистецтва. Популярність кендо зростала, по-перше, в міру посилення тиску країн Заходу на Японію, а по-друге, в процесі мілітаризації суспільства. Спрощене фехтування набуло поширення поміж школярів і сприяло патріотичному вихованню молоді. У 1929, 1934 і 1940 роках було організовано перші змагання з кендо на кубок імператора країни [9].

19. Японська жіноча спортивна асоціація організувала змагання і керувала всіма видами спорту, якими займалися жінки. Японія була поміж перших країн, де інституціалізується жіночий спорт зі своїми правилами й вимогами.

20. Бейсбольна асоціація, відповідальна за культивування суто японського виду бейсболу, в який грали м'яким м'ячем. Бюджет становив 33 тис. ієн [4, ар.9зв].

21. Кодо Кан – федерація джиу-джитсу. Бюджет 567 тис. ієн. Привертає увагу фінансова потужність саме тих асоціацій, які розвивають традиційні форми рухової активності – у наведеному переліку їхні бюджети подекуди у десятки разів перевищують бюджети «європейських» видів спорту.

22. Асоціація пінг-понгу. Бюджет – 33 тис. ієн.

23. Асоціація верхової їзди. Об'єднувала 46 товариств. Мала власних коней і манежі. Бюджет 580 тис. ієн, куди входили субсидії від держави [4, ар.10]. Це перша асоціація, стосовно якої вдалося зафіксувати протекціоністську політику влади. Можливо це

пов'язано з тим, що, по-перше, кінний спорт назагал є досить дорогим, а по-друге, названа асоціація опікувалася культивацією національного виду кінних змагань дакію – певна аналогія з кінним поло. Манеж імператорського палацу був чи не єдиним у країні, де систематично грали в цю гру.

24. Любительська боксерська федерація об'єднувала 46 ліг.

25. Асоціація скетінг-ринга (роликові ковзани – Ю.Т.) мала 6 районних ліг. Бюджет – 14 тис. ієн.

26. Національна лижна асоціація складалася із 46 ліг. Бюджет – 23 тис. ієн [4, ар.10]. Лижі з палицями (звичні для нас нині) завезли з Європи тільки на початку ХХ ст. Японці їх використовували в якості екіпіровки в засніжений час для того, щоб армія завжди залишалася в боездатному стані. Наприкінці епохи Мейдзі країну захопив лижний спорт і альпінізм аж на стільки, що уряд вдається до запрошення австрійських, французьких і шведських тренерів, які відкривали спортивні школи. Взимку 1911 р. австрійський майор Теодор фон Лерх разом із японським офіцером Нагаока Гайса проводив навчання молодих військових гірськолижному спуску, а після закінчення курсу вони організували у містечку Госік Онсену префектурі Ямагата перший в історії країни гірськолижний турнір.

На 1924 р. в Японії відкрилося вже 39 готелів, розрахованих на любителів катання на лижах, в деяких із них започатковувалися клуби його шанувальників. У японському гірськолижному спорті була своя родзинка – можливість після активного проведення часу на снігових схилах гір відпочити і зігрітися в гарячій офуро (якщо дуже спрощено – традиційна баня). З тих пір гірські лижі ставали дедалі популярнішими, незважаючи на репутацію елітарного виду спорту – у Госік Онсен була організована спеціальна тра-

са для катання аристократії. Імператорська сім'я також полюбила лижі, а брат імператора Хірохіто Тітібу навіть домогся спорудження на Хоккайдо першого гірськолижного курорту міжнародного класу. Для його будівництва і облаштування викликали фахівців з Європи

У 1928 р. японські лижники вперше взяли участь у європейських змаганнях, де викликали подив інших спортсменів формою лиж – вони були довші й тонші за інших. Призових місць вони не вибороли, але заявити про себе змогли. Успіх прийшов до них у 1956 р. під час VII Зимової Олімпіади в Італії, коли Тіхару Ігая посів друге місце в змаганнях зі слалому [10].

27. Японська асоціація веслування складалася з 4 ліг. Бюджет – 14 тис. ієн [4, ар.10].

Таким чином, у першій третині ХХ ст. спортивна діяльність у Японії чітко інституціалізується, постає ціла низка асоціацій, що керують окремими видами. Розгалуженість їх відділень по країні сприяє доступності широким верствам суспільства спеціально організованої рухової активності. Втім, переважна більшість молоді займалася спортом лише у період навчання, по закінченні якого полишала гру. Поміж інших видів, надзвичайною прихильністю користувалися традиційні види спорту, як то фехтування, стрільба з лука, єдиноборства. Вони користувалися значно більшою популярністю, ніж будь-який «імпортований» вид. Усі діти в школах займалися фехтуванням на мечях. У селах змагання зі стрільби з лука притягували все населення в межах кількох кілометрів. Турніри по сумо відвідувало по 15-25 тис. глядачів – це співмірно з популярністю футболу в тодішній Англії. Традиційний японський спорт пустив глибоке коріння в усіх суспільних верствах і цим частково можемо пояснити, чому Японія так швидко засвоїла ті

види рухової активності, яких їй навчили європейці.

Водночас, окрім перелічених, існували ще 11 університетських спортивних федерацій, загальний бюджет яких у 1931 р. становив близько 200 тис. ієн [4, ар.10].

Серед такого організаційного різноманіття в Японії існувала лише одна професійна спортивна організація – Федерація японської боротьби сумо (ор сумі). На загал же, у країні розвивався винятково любительський спорт, який давав можливість брати участь у міжнародних змаганнях, а це, своєю чергою, дозволяло багато мандрувати, а за умови перемоги – ще й приносило честь, славу, а відтак і забезпечене майбутнє у тодішній Японії. Власне, завдяки таким пріоритетам названа вище Любительська легкоатлетична асоціація була однією з найвпливовіших у країні: їй доручалося представництво за кордоном, вона відповідала за організацію міжнародних зустрічей, вона формувала збірні команди для участі в Олімпійських і Далекосхідних іграх. Відтак, вона користувалася великими дисциплінарними правами. Наприклад, коли низка спортсменів у 1934 р. із політичних мотивів відмовилися брати участь у Далекосхідних іграх, які проводилися у Манілі (Філіппіни), асоціація негайно вжила відповідних заходів проти університетів, які вони представляли – ті були позбавлені права участі в першості Японії. Всі спортсмени представили письмові вибачення, які опублікували в усіх найбільших газетах, а їх тренерів пожиттєво дискваліфікували! [4, ар.10]. Звертаю увагу на цей факт – тренерів покарали набагато суворіше за спортсменів. Це тому, що вони старші, відтак мають бути відповідальнішими а тому мали не допустити такого демаршу від молоді. Оскільки вони цього не зробили, то мали понести суворе покарання і не гідні були далі тренувати/виховувати молодь.

Прикметно, що в Японії досліджуваного періоду не сформувався велосипедний спорт, хоча велосипеди коштували недорого – біля 165 ієн. Цей вид транспорту з'явився на островах в 1890 р, викликавши загальне здивування. Як не дивно нині, але початково до цих дзіденся ставилися як до кумедних пристосувань. Утім, вони поступово завоювали популярність, особливо поміж кур'єрів і поштарів, які працювали в центрі Токіо. Перші веломашини зібрані в Японії (переважно триколісні), були досить незручними – дерев'яні колеса дозволяли їздити лише по рівній дорозі. Велосипеди з гумовими покриттями з'явилися після російсько-японської війни і повільно завойовували прихильність серед населення аж до кінця епохи Мейдзі. Втім, навіть тоді сміливців, які зважилися проїхатися на дзіденся у невеличких містечках чи селах, супроводжували вибухи сміху, люди вважали таке видовище надзвичайно веселим. Тому широкої популярності велосипед набув лише наприкінці 1920-х років. Тож і не дивно, що велотреків у країні не було [5, с.281].

Матеріальні засоби, якими оперували спортивні федерації, для тих років були досить значними. В першу чергу, велику допомогу вони отримували від імператорської родини. Зокрема, чимала сума була відпущена імператором на участь в Іграх X Олімпіади у Лос-Анджелесі в 1932 р. Значні кошти для участі в Олімпійських і Далекосхідних іграх виділяло й міністерство освіти, яке назагал було найбільшим донором спортивних організацій країни. Часто місцеві адміністрації також надавали матеріальну підтримку клубам і гурткам, а по часті й самі організували спортивні свята. Це прикметна риса усіх тогочасних милітаризованих країн – чи то СРСР, чи Німеччина, чи Японія – держава активно підтримує спеціально організовану рухову

активність, нав'язуючи їй власні смисли.

Водночас, потужну фінансову підтримку отримували спортивні асоціації від великих промислових товариств, концернів, як то Мітсуї, Мітсубісі тощо: вони будували стадіони, фінансували поїздки за кордон японських чемпіонів і проїзд до Японії спортсменів із Європи та Америки. На загал, коли справа йшла про поїздку за кордон або приїзд в країну іноземних спортсменів, то спортивні асоціації були впевнені в отриманні матеріальної підтримки як від громадських, так і урядових організацій, оскільки це сприяло піднесенню авторитету Японії у світі [4, ар.10 зв].

Не зважаючи на те, що в Японії не видавалося спортивних щоденних газет, найбільші часописи, такі як «Токіо», «Асакі», «Нітч-Нітч» та ін. обов'язково мали великий спортивний відділ, на чолі якого стояв профільний редактор. Японські газети надавали спортивному руху і реальну допомогу шляхом організації матчів з бейсболу, легкої атлетики тощо. Наприклад, у 1935 р. газета «Асакі» організувала легкоатлетичну зустріч Японія – США.

Стосовно матеріально-технічного забезпечення рухової активності зауважу, що в середньому в Японії на 3000 жителів припадав один зал для джиу-джитсу і фехтування, стенд для стрільби з лука і футбольне поле. Різні спортивні споруди належали чи префектурі, чи окремим товариствам. Врешті, кожна школа мала свій гімнастичний зал. У розпорядженні легкоатлетичної асоціації були 13 стадіонів із біговими доріжками довжиною понад 300 м, і більше 20 стадіонів, бігові доріжки яких рівнялися 200 м. Усього в країні на середину 1930-х років було 15 стадіонів місткістю від 30 до 60 тис. глядачів. Чимало було і басейнів для плавання: 6 довжиною 50 м, і понад 20 басейнів – 25 м [4, ар.10]. Для такої територіально

невеликої країни досить поважні цифри.

Висновки. Спеціально організована рухова активність структурується в Японії після Реставрації, завдяки кардинальним зрушенням усіх сфер суспільного життя країни. Вирішальну роль у цьому процесі відіграло запровадження уроків фізичного виховання у навчальних закладах. Японія стала однією з перших у світі, де його ввели в якості обов'язкової дисципліни. Реформи Мейдзі відкрили країну зовнішнім впливам, одним із яких став розвиток «європейського» спорту. Світові спортивні практики досить швидко і міцно прищепилися на місцевий ґрунт, не без величезного стимулювання й заохочення держави та бізнесових структур. Одночасно, всіляку підтримку отримували традиційні національні види рухової активності японців. За менше ніж півстоліття спортивна сфера на островах інституціалізується, набуваючи керованості й структурованості. Результатом тандемної діяльності суспільства і влади стосовно культивування спорту в Японії, став успіх її спортсменів уже в другому періоді Олімпійських Ігор, коли ті потужно ви-

йшли на міжнародні старты.

Перспективи подальших досліджень. Нині в Україні лише зачатковуються дослідження історії спорту в Японії. Відтак доцільно звернути увагу на українсько-японські спортивні зв'язки на прикладі яскравої постаті легендарного сумоїста Тайхо Кокі (Івана Боришко), чи питання становлення професійної етики японських спортсменів тощо. Все це сприятиме поступу української спортивної науки.

Література

1. Гришелева Л.Д., Чегодарь Н.И. Японская культура нового времени. Эпоха Мэйдзи. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1998. – 234 с.
2. Высшие учебные заведения и научно-исследовательские учреждения Японии. – М.: ВИНТИ, 1961. – 90 с.
3. Г. Велерсь. Современная Япония/ Перевод И. Армандь/ – М.: Типография Т-ва И.Д. Сытина, 1904. – 258 с.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1.Оп.20.Спр. 6660. – «Сводки междуна-

родного сектора Высшего совета физкультуры СССР». – (февраль 1935–7 апреля 1935) – 27 аркушів.

5. Фредерик Л. Повседневная жизнь Японии в эпоху Мэйдзи/ Пер. с фр. А.Б. Овезовой; Науч. редакция М.В. Демченко. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 310 [10] с.: ил.
6. Олимпийский спорт: в 2 т. / В.Н. Платонов, М.М. Булатова, С.Н. Бубка [и др.]; под. общ. ред.В.Н. Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2009. – Т. 1. – 736 с.: ил.
7. Режим доступу – <http://yami.bbcity.ru/viewtopic.php?id=367#p13862>
8. Бондарь А.И. Все о Японии / Предисловие Ю.В. Макарова; Худож.-оформитель С.И.Правдюк. – Х.: Фолио, 2008. – 543 с., ил.
9. Режим доступу – http://text.tr200.biz/referat_fizkuljtura_i_sport/?referat=589705&page=1
10. Режим доступу – <http://www.polatthermalhotel.com/gornolyzhnye-kurorty/58-istoriya-poyavleniya-gornolyzhnogosporta-v-yaponii.html>

